

WILLEM LORENZ

A CSEHSZLOVÁKIAI MŰEMLEKVÉDELEM FEJLŐDÉSE ÉS SZERVEZETE

Gerő László magyarországi műemlékekről szóló, átfogó beszámolójában hangsúlyozta, hogy az 1881-es évben kiadott műemlékvédelmi törvény, melynek alapján a Magyar Műemlékek Országos Bizottsága megalakított, a magyar műemlékvédelem alapkövét képezte. Az a tény, hogy ez az Országos Bizottság kiterjesztett hatáskörrel 1949-ig dolgozott, rámutat a műemlékvédelem azon összefüggéseire és módszereire, melyek — főképpen Népköztársaságunk történelmi területein — nagymértékben hiányoztak.

Engedjék meg, hogy Gerő László beszámolójához csatlakozva néhány adatot ismertessek területeink műemlékvédelmének fejlődéséről.

Az 1848-as önkormányzat elnyerése és Ausztria 1867-es Lajtán inneni és Lajtán túli területekre osztása után, Csehországban a műemlékvédelem gyorsan fejlődött, azonban olyan rendszeres műemlékvédelem, mint Magyarországon, nem indult meg. A különböző vidékeken műemlékvédelemmel foglalkozó szervezetek mellett, elsősorban a Cseh Nemzeti Múzeum archeológiai osztálya tevékenykedett. Csak 1859-ben csatlakozott ehhez a Svatovitská jednota, majd 1864-ben a Národní Beseda archeológiai Bizottsága és később, 1888-ban a Régiségek Barátainak Társasága. Ez a társaság Bécsben 1889 óta fáradozott a történelmi-művészeti emlékeket feltáró és megvédő önálló Országos Bizottság felállítására érdekében, azonban eredmény nélkül. Elérték ugyan egy Országos Műemlékvédelmi Bizottság felállítását, az azonban pusztán véleményezésre volt feljogosítva a bécsi bizottság által folyósított állami szubvenciók odaítélésénél.

A Cseh Tudományos és Művészeti Akadémia mellett működő Régészeti Bizottság és a Prága város által felállított Leltári Bizottság — utóbbi az 1919-es évig dolgozott — legalább részben kialakítja a cseh műemlékvédelem szervezetét. A Cseh Tudományos és Művészeti Akadémia Régészeti Bizottságának eredményes ténykedését publicisztikai tevékenysége bizonyítja. A Nemzeti Múzeum Régészeti Osztályával egyetemben — más publikációk mellett kiadja a cseh királyság történelmi emlékeinek és műemlékeinek jegyzékét. Ez a mű, melyet az 1887-es évtől 1937-ig folyamatosan tettek közé, több mint ötven kötetet foglal magában.

Az elmúlt évszázad utolsó tíz évében — más országokhoz hasonlóan — a műemlékvédelemnek — Csehországban is harcolnia kellett a műemlékek teljes értékének felismeréséért és fizikai fennmaradásáért. Elengedhetetlen volt ez a harc, mert az eddigi purista és restaurátori tevékenység az építészeti műemlékek helyreállításával és megtartásával mechanikus tevékenységben csúcsosodott ki, melyet erősen befolyásolt a magán-háztulajdonosok igénye, valamint Prága és más városok modernizálásra való törekvése. Európa különböző kultúrterületein ekkor már új vélemények érvényesültek a műemlékek megvédésének kérdésében. 1903-ban fejtette ki Alois Riegl bécsi professzor, a műemlékvédelem vezetője új elméletét a műemlékvédelemről. Riegl dr. elutasította azt a felfogást, amely a műemléket történelmi bizonyítéknak tekintette, és a műemlék iránti kegyelet eddigi motívumát érzéstényezőik sorával helyettesítette. Számára elsődleges érték a műemlékek kora, mert felületén a természetes elaggas nyomát viseli. Másodlagos a történelmi dokumentum és az emlékezős értéke. A műemlékek kora Riegl dr. rendszerében olyan alapkö, amelyre a műemlék-fenntartás egész új módszerét alapozta.

Riegl dr. alapelveit az egész szakmai világ magáévá tette és az ő elvei szerint szervezte újjá Max Dvorak professzor a bécsi Központi Bizottságot a műemlékvédelem

irányítására. Alapelveként leszögezték, hogy a műemlékvédelmi szervek minden lényeges döntésének a történészek és műszaki szakemberek nézeteinek harmóniáján kell alapulnia.

Bécsben a műemlékvédelem központi szerve mellett egy tudományos intézetet alapítottak műemlékek kutatására, leltározására és publicisztikai tevékenységre. Riegl elmélete és Dvorak gyakorlata Prágában is visszhangra talált. Az 1900-ban alapított „Ó-Prágáért” elnevezésű klub (Klub za starou Prahu), vált e tevékenység gyűjtőpontjává. Az új eszmék megvalósulásáért Prágában, vidéken szoros együttműködésben dolgozó művészettörténészek és építészek kemény harcot folytattak Prága városrendezésének új módszereiért, Ó-Prága műemléki rezervátumának kialakításáért, a régi parkok elpusztítása és a hivatalos városi közigazgatás ellen, amelynek nem volt érzéke Prága egyedülálló összkepe és városalaprajza iránt.

Ezekben az években országunk túlszárnyalta a többi osztrák tartományt: 1911-ben Prágában felállították a Műemlékvédelmi Hivatalt (Denkmalkonservatorát) egész Csehszlovák területére kiterjedő hatáskörrel, Morvaországot és Sziléziát azonban továbbra is Bécsből igazgatták. Az 1911-es évben az országgyűlés ismét elutasította az ekkor már harmadszor benyújtott műemlékvédelmi törvényjavaslatot. (1892, 1908.)

Az 1914—1918-ig terjedő háborús időszakban a műemlékvédelem törekvése csak egyes kulturális értékek megtartására — mint pl. régi harangok, fémtárgyak stb. — korlátozódott.

Az önálló állam 1918-ban történt megalakítása után a műemlékvédelem Alois Riegl és Max Dvorak korábbi reformáló kezdeményezéseiből átvett alapelvek és módszerek szerint fejlődött. Ez időszak műemlékvédelmét erősen befolyásolták a háztulajdonosok igényei. Csak amikor a Csehszlovák állam az egész kulturális tulajdon felségjogú birtoklójává és védőjévé vált, 1945 után, bontakozhatott ki teljesen a műemlékvédelem. A műemlékvédelem korábbi szervezetét állami keretek között kibővítették és az alkalmazottak számát a műemlékvédelem kérdéseinek elméleti és gyakorlati szakembereivel szaporították.

Néhány megjegyzéssel még ki kell bővítenem ezt a rövid áttekintést. Arról kívánok beszélni, hogy államunkban a tervezés, az architektúra és a művészettörténet szempontjából hogyan vezetik és végzik a műemléki városok és a történelmi objektumok rekonstruálását.

1954. július 1-én önálló állami tervező intézetet állítottak fel, a történelmi városok és objektumok rekonstruálására. Az intézet feladata az egységes várostervezési irányelvek alapján a városok rekonstrukciós terveinek részletes kidolgozása, a történelmi városok korábbi és eredeti koncepciója és konfigurációja figyelembevételével. Emunkában elmaradhatatlanul szükséges a koncepció és konfiguráció kölcsönös összefüggéseinek követése és ezek törvényszerű fejlődéséből a városok jövőbeli növekedésére vonatkozó következtetések levonása.

Ezzel a tevékenységgel párhuzamosan az intézet építészei, az általam előbb vázolt alapelvek szerint kidolgozzák az egyedi építészeti objektumok helyreállításának terveit. Természetes, hogy a kezdet kezdetét jelentő előirányzati tervtől kezdve, egészen az egyes objektumok helyreállításának részlettervéig, minden tervet megelőz a tudományos, történelmi, műszaki és régészeti kutatás, a városok és objektumok különböző fejlődési szakaszainak gondos feltárása. A levéltári kutatás eredményessé tételére az Intézet egyes műtermői a Csehszlovák Tudományos Akadémia szakterőivel szoros kapcsolatban dolgoznak. A tervező intézet az építészeti tervek kidolgozásánál, a műemlékvédelem korszerű alapelveinek betartása mellett, a felújított objektumok leghelyesebb gazdasági felhasználására törekszik.